

que expressen la vida periodística de Ventura, una manera de fer política.

Caldrà continuar estudiant els treballs de Ventura publicats a la premsa diària perquè no tots els periodistes tenen l'«olfacte» a l'hora de trobar informació estructural, que no anecdòtica; caldrà incorporar a la historiografia principatina les observacions d'un periodista polític valencià les vinculacions catalanes del qual amb col·legues de professió i activistes civils són rellevants i explicatives de les voluntats (no represes?) d'un temps i d'un país.

Xavier Ferré Trill  
xavier.ferretrill@gmail.com

---

TORRAS I RIBÉ, Josep M. (2024). *Botiflers de convicció i botiflers de conveniència*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 156 p.

---

És indiscutible que un dels temes més tractats historiogràficament per la historiografia catalana és el de la Guerra de Successió, com tampoc no s'hauria de discutir que l'estudi dels temes subjacents és força irregular: hi ha més estudis sobre el marc ideològic de l'austriacisme que sobre la seva pràctica de govern, i sabem més sobre els fronts de batalla que sobre la vida a la rereguarda. Això és, evidentment,

fruit dels condicionants de la documentació, però també de biaixos historiogràfics i polítics. El resultat és que, al marge de la voluntat dels historiadors, el presentisme sobre el conflicte successori ha estat inevitable.

En aquesta desigualtat en els estudis sobre els precedents i els anys de la guerra, la fractura dins la societat catalana entre els partidaris de Felip de Borbó i de Carles d'Àustria ha estat un tema menor. La indiscutible minoria dels primers i la desnaturalització del significat de la paraula que els definia, «botifler», fins a significar traïdor a Catalunya en la llengua catalana actual, hi han tingut, sens dubte, molt a veure.

Núria Sales, l'any 1981, publicà un treball en què ja deia que el conflicte de 1701-1705 no va ser per la defensa de les llibertats del país, ni d'un protocatalanisme contra un suposat centralisme espanyol. I encara que treballs posteriors d'Eva Serra i Josep Capdeferro, entre més, han demostrat que s'estava produint una erosió sobre les lleis catalanes, ningú ha negat que va ser el conflicte internacional el detonant de la guerra.

L'anàlisi històrica sobre els austriacistes també s'ha anat matisant. Totes les investigacions han acabat determinant que no va ser un grup unitari i homogeni amb un programa polític propi, sinó que hi havia sectors

socials i ideològics diversos amb agendes i reivindicacions particulars, fins al punt que la definició que va formular Ernest Lluch ha estat constantment matisada i revisada.

Tota aquesta introducció ens permet ubicar Josep M. Torras i la seva obra. És un dels autors més prolífics i més sòlids en l'estudi de la Guerra de Successió i les seves conseqüències. Ser deixeble de Joan Mercader i Riba —l'autor de clàssics com *Felip V i Catalunya* i *Els capitans generals*— li atorga la profunditat de visió històrica que proporciona la continuïtat en la tasca d'un mestre o d'una escola. Algunes de les idees que ell ha desenvolupat després —com, precisament, el seu escepticisme sobre l'austriacisme com a grup polític— ja es poden llegir en la seva tesi doctoral sobre els municipis catalans de l'Antic Règim, publicada el 1983. A banda de nombrosos articles, ha estat autor de tres dels llibres imprescindibles sobre la Guerra de Successió a Catalunya: *La Guerra de Successió i els setges de Barcelona (1697-1714)* (1999), *Felip V contra Catalunya* (2005) i *Misèria, poder i corrupció a la Catalunya borbònica* (2020).

Metodològicament, totes les seves obres es caracteritzen per una recerca exhaustiva de documentació, una lectura crítica d'aquesta i, després, una presentació aclaparadora de la informació. El resultat és una gran solidesa

expositiva i una interpretació fonamentada en els documents més que en els marcs teòrics existents. Exactament això és el que hi ha en el llibre que comentem. De tal manera que, tot i aparèixer en les notes i la bibliografia, no hi ha un estat de la qüestió com a tal, cosa que pot provocar una falsa sensació d'aïllament dels altres estudis del mateix àmbit. Aquesta seria l'única mancança que se li podria trobar: no hi ha debat amb els altres estudis publicats fins ara, que, tanmateix, tampoc no són nombrosos.

L'estructura és perfectament coherent i entenedora. Els botiflers eren un grup molt minoritari format per personal de l'administració, nobles, grans propietaris... que el 1705 van romandre fidels a Felip V des d'àmbits diversos. Alguns van marxar amb el virrei Velasco a Castella i van tornar amb l'exèrcit de les Dues Corones o es van refugiar al Rosselló; d'altres es van enrolar en les partides borbòniques que es van moure pel nord del Principat els primers anys de la guerra.

Les malvestats associades al fet bèl·lic van provocar una progressiva desmoralització de la població, accentuada per l'actuació de les tropes, tant les enemigues com, especialment, les imperials i els miquelets. L'augment de la desafecció i de la penúria va fer que fos més fàcil atreure gent al bàndol filipista, procés que s'accelerà

després del fracàs de l'ofensiva aliada sobre Madrid de 1710, quan ja eren poblacions senceres les que decidien oferir la seva obediència a Felip V.

Una de les aportacions importants del llibre és, justament, la descripció de com aquest derrotisme era afavorit per la presència d'una xarxa d'espies i confidents borbònics a l'entorn de la cort de Carles i del govern català. Aquests no informaven només de les decisions que es prenién, sinó que intentaven influir-hi. Personatges com el cortesà italià Brecciani, el general Marí, el canonge Josep Taberner i d'Ardena són una mostra del que devia ser una organització poc coneguda fins ara, i de la qual el cas més oprobios va ser el de Pau Dalmases i Castells, pare de l'ambaixador català a Anglaterra Pau Ignasi de Dalmases.

Les files borbòniques es van engreixar significativament en la fase final de la guerra, a partir del setge de Barcelona de 1713. Aquí comencen els «botiflers de conveniència» del títol: gent que s'apressà a jugar a cavall guanyador, esperant participar així del repartiment del botí en forma de càrrecs, honors i sous que s'haurien de repartir quan la victòria fos definitiva. Irònicament, l'arribada a les files dels vencedors de tots aquests oportunistes no va ser ben vista pels botiflers de convicció, que no van dubtar a denunciar els nous conversos

sempre que entraven en competència per les recompenses esperades.

Però a partir de 1714 el règim borbònic no va poder mantenir gaire alt el llistó de la fidelitat per falta de personal. Els informes que esmenta Josep M. Torras remarcaven que els botiflers eren un grup residual, i en algunes zones, inexistent. Així que, si es volia mantenir dempeus una administració, calia acceptar els «menos malos», com de vegades hi són esmentats. Gràcies a aquesta actitud de sumar als diversos nivells de govern —des dels municipis fins a la Reial Audiència— persones que no podien ser considerades addictes, però que sí que tenien interessos particulars a defensar, es va poder assentar el règim de forma definitiva cap al 1718.

En la construcció de tot aquest relat, Josep M. Torras ha prescindit de qualsevol especulació sobre les diferències ideològiques entre uns i altres per centrar-se en les qüestions més tangibles i materials. No és un error, ni una mancança, sinó part de la tesi de l'obra: la presa de partit en la immensa majoria dels casos no va ser per motius polítics. Van ser l'evolució de la guerra i les ambicions i els interessos particulars els que expliquen l'aparició de molts dels botiflers disposats a servir el nou règim nascut el 1714. El mateix govern de Felip V va haver d'acceptar aquesta realitat, fer els ulls

grossos davant dels historials personals durant la guerra i acceptar aquells que no es mantinguessin bel·ligerants si volia nodrir la seva administració. Calia gent que, encara que potser no gaire addicta en principi, tingués prou prestigi social per facilitar l'acceptació de les noves institucions.

L'aspecte més discutible del llibre seria la cronologia de tot aquest procés. Per a l'autor, el règim s'havia consolidat a finals de 1717 (p. 74), i això va facilitar que els uns acceptessin estovar les condicions d'integració i els altres es resignessin a col·laborar-hi. Però si tenim present la dura prova que va suposar la guerra de la Quàdruple Aliança (1719-1721), podem posar en qüestió que es veiés com a irreversible la instauració de la Nova Planta i, per tant, els posicionaments personals tampoc no devien ser tan definitius, però caldria haver allargat l'estudi per saber-ho.

Un dels reptes més importants per fer aquesta investigació és que bona part de la informació és indirecta. Pràcticament no s'han conservat els memorials fets pels botiflers, que potser ajudarien a entendre millor el seu marc ideològic i cultural, i s'ha hagut de treballar amb els informes fets sobre ells. Les fonts oficials, i encara més les de l'administració borbònica, acostumen a ser bastant opaques respecte a les explicacions

i, no cal dir-ho, totalment parcials. Per això també cal mantenir la prudència, tal com ha fet l'autor, a l'hora d'especular sobre les intencions dels autors d'uns memorials dels quals es dona una versió indirecta.

En conclusió, el llibre és coherent amb totes les aportacions que Josep M. Torras i Ribé ha fet al llarg de la seva dilatada trajectòria investigadora. La coherència arriba al punt que les seves obres principals s'han publicat en la mateixa editorial, Dalmau Editors, que demostra, també, la seva fidelitat a una tendència interpretativa. Com cal esperar de tota obra important, obre un camí fins ara molt poc explorat: el de l'estudi de les elits locals.

Com molt bé assenyala l'autor, finalment es van imposar les fidelitats immediates sobre les dinàstiques. I quines podien ser aquestes? Les familiars, les dels interessos de faccions locals, les econòmiques... I que, a més, havien de ser molt anteriors al 1705, cosa que ens portaria cap a les darreres dècades del segle XVII. Però una cosa és que això sembli una conclusió lògica i una altra és que estigui provada documentalment. Vet aquí un repte per a futures investigacions.

Àngel Casals  
Universitat de Barcelona  
casals@ub.edu